

Prof. Ona Voverienė. „Mūsų genuose Žalgirio mūšis“
Fragmentas iš pokario kovų prieš okupantą

*Mūsų genuose Žalgirio mūšis.
Mūsų genuose Trakų pilis.
Amžių vėjai jų atgarsį jaučia.
Neša žinią pasaulio šalims.*

*„Varpas“ ragino busti ir keltis.
Ir „Aušra“ skelbė rytą šviesos
Tą Vasario 16-tą šaltą
Pasirašėm likimą Tautos...*

Živilė Baltė

Jeigu nebūtų buvę Žalgirio mūšio ir lietuvių pergalės jame, kažin ar tautinė mokykla būtų išugdžiusi tiek tūkstančių narsių Lietuvos vyrų ir mergaičių, pakilusių žūtbūtei kovai už Tėvynės laisvę ir nepriklausomybę prieš nuožmų okupantą. Laimėtas Žalgirio mūšis - tai buvo vertybė šimtmečiams, įaugusi į kiekvieno lietuvių širdį, kaip viena brangiausių tautinių vertybių ir idealų. Ji kėlė, stiprino, teikė viltį ir norą nugalėti. 1944 metais, kai tik Raudonoji armija užėmė Vilniaus kraštą beveik tą pačią dieną Lietuvoje prasidėjo kruvinasis teroras. Trakų apskrityje Užupėnų kaime kareivis be jokios priežasties nušovė studentą Aleksą Račelį ir atvykusį pas jį paviešėti jo draugą; Čiobiškio valsčiuje Padalių kaime girtas kareivis nušovė ūkininkę Raudeliūniene, Ustronės kaime - ūkininką J. Treiderį; Bagaslaviškyje fronto dalinys surinko 20 vyrų, juos išsivarė ir daugiau jų niekas nematė, nei girdėjo apie jų likimus. Vyrai pradėjo slapstyti miškuose. Trakų apskr., Žašlių, Kaišiadorių, Žiežmarių bei Ukmergės apskr. Musninkų valsčiuje pradėjo kurtis partizanų būriai. Apie 200 besislapstančių vyrų sutelkė buvęs policijos pareigūnas, gen. P. Plechavičiaus Vietinės rinktinės savanoris Jonas Misiūnas. Trakų, Aukštadvario, Vievio ir Semeliškių valsčiuose susiformavo 100 partizanų būrys, vadovaujamas A.Galinio-Juodosios Kaukės. Kaišiadorių valsčiuje veikė 80 partizanų būrys, kuriam vadovavo E.Kavaliauskas-Klounas, Onušio apylinkėse veikė 120-150 partizanų būrys, vadovaujamas Z.Kacevičiaus-Genio. (Nijolė Gaškaitė, Dalia Kuodytė, Algis Kašeta, Bonifacas Ulevičius. Lietuvos partizanai 1944-1953 m. - V., 1996. - P.324-335). Jonui Misiūnui pavyko tuos partizanų būrius suburti, juos įtikinti vienybei kovoje, ir įkurti Didžiosios Kovos rinktinę. Rinktinės vadu vienbalsiai buvo išrinktas Jonas Misiūnas, pasivadinęs Žalioju Velniu. 1944 metų pabaigoje rinktinėje buvo per 500 vyrų; kad būtų mobilėsi partizanai pasiskirstė teritorijomis ir įkūrė 7 aktyvius partizanų būrius, narsių vyrų, kurie valdė šį kraštą ne tik naktimis, bet labai dažnai ir dienomis: kas mėnesį jie suruošdavo po 2-3 pasalas ir beveik visada mūšius laimėdavo. 1944 m. rugsėjo 4 d. DKR vyrai įsiveržė į Ukmergės apskr. Siesikų Vykdomąjį komitetą ir miliciją, čia sunaikino svarbius dokumentus, tarp jų ir šio krašto vyrų mobilizacijos, ir staigiai pasitraukė. 1945 m. gegužės 15 d. DKR kovotojai Kaišiadorių rajone ties Jaciūnų kaimu stojo į atvirą mūšį su NKVD kariuomenės daliniu ir strībų būriu ir jį laimėjo, nukovė 7 strības DKA štabas leido rinktinės laikraštį „Laisvės keliu“. Jį redagavo Stasys Misiūnas-Senis, spausdino V.Marcinauskas-Pluta, antraštinį lapą piešė Aldona Sipavičiūtė-Velnio išpera. Partizanų nuotaika buvo kovinga. Jų organizuojamos pasalos buvo gerai suplanuotos, todėl jie beveik nepatirdavo pralaimėjimų. 1945 m. pradžioje Lietuvos Laisvės Armijos (LLA) vadovybė nutarė partizaninį judėjimą perorganizuoti. DKR buvo pavadinta LLA 5-uoju rajonu ir jis priskirtas Vilniaus apygardai. Tam rajonui vadovauti buvo atsiųstas iš Vilniaus Mykolas Kareckas-Serbentas, o Žaliasis Velnias tapo jo pavaduotoju. Po visų šitų pertvarkų prasidėjo išdavystės: jau 1945 m. kovo 11 d. į enkavedistų pasalą pakliuvo Žaliojo Velnio padėjėjas J.Norkus-Kerštas; nenorėdamas pakliūti į priešų rankas jis nusišovė; kovo 27 d. buvo apsuptas 5-jo rajono štabas; jis buvo sunaikintas, o jo darbuotojai J.Markulis-Vaiduoklis ir Vladas Marcinauskas-Pluta žuvo; kiti du štabo nariai Stasys Misiūnas-Senis ir apsaugos būrio vadas Vitoldas Akunis-Voveris buvo suimti. Netrukus Veprių valsčiuje prie Gudelių kaimo 60-70 partizanų būrys susidūrė su NKVD stipriomis pajėgomis ir iš keturių aplinkinių miestelių organizuotais strībais, buvo apsuptas ir mūšyje žuvo 36 partizanai. Vėliau žuvo pasaloje dar 20 partizanų. 1945 m. balandžio 14 d. į pasalą pakliuvo pats 5-jo rajono LLA vadas M.Kareckas-Serbentas ir žuvo. Vadovavimą partizanams vėl perėmė Žaliasis Velnias. 1945 m. gruodžio 1 d. jis pakeičia partizaninio judėjimo struktūrą; įkūria Didžiosios Kovos apygardą, kad ji būtų mobilėsnė joje veikusių 400 kovotojų išskirstė į dvi rinktines - A, kuri veikė Trakų ir Kaišiadorių apylinkėse ir B, kuri veikė Ukmergės apskrityje. Norėta įkurti dar dvi rinktines C ir D - Utenos ir Švenčionių apskrityse, bet NKVD partizanus pralenkė ir šiose apskrityse, padedama vietinių išdavikų sunaikino kelis partizanų štabus. 1946 m. vasarą DKA buvo 836 partizanai ir 2086 rėmėjai. Partizanai buvo suskirstyti į 6 batalionus. Buvo įkurtas narsių ir entuziastingų kovotojų „skrajojantis būrys“, kuris reaguodavo į priešų įvairius judesius ir nevengė stoti į kautynes. Tam būriui vadovavo J.Daškevičius-Papūga. „Skrajojantis“ DKA būrys reaguodavo į įvairius priešų judesius ir nevengė stoti į mūšius; sunaikino ne vieną strībų būrį. DKA partizanai buvo gerai ginkluoti, turėjo 48 kulksvaidžius, kelis šimtus šautuvų, 2 motociklus, 117 dviračių, net vieną lengvąją mašiną ir svarbiausia, turėjo gerą autoritetą tarp vietinių gyventojų. Žaliasis Velnias buvo griežtas, bet teisingas ir gyventojai tą jo bruožą labai vertino. Tačiau MGB irgi nesnaudė. Pasibaigus karui į Lietuvą buvo atsiųsti keli tūkstančiai „elitinių“ MGB galvažudžių; jie mokėjo dirbti. Į DKA stengėsi infiltruoti savo agentų. Viena iš tokių agenčių buvo studentė

ryšininė A.Povilavičiūtė, turėjusi MGB slapyvardį Nemezidė. DKA Žalasis Velnias išsiaiškino jos užverbavimo aplinkybes, bet jos nebaudė, tik perspėjo, kad partizaninė kova reikalauja visiško savęs atsižadėjimo ir ne kiekvienas gali ryžtis tam žingsniui, todėl jis visiškai nesmerksias jos, jeigu ji pasitrauksianti. Išleido ją laikyti egzaminų į Vilnių. Ji pranešė MGB informaciją, kurią leido pranešti rinktinės vadas ir kuri jau buvo nebeaktuali ir išlaikiusi egzaminus grįžo į DKA štabą; ji jau buvo pamilusi DKA štabo viršininką Piliakalnį.

1946 m. kovo 24 d. vienos NKVD kariuomenės siautėjimo operacijos metu žuvo trys partizanai. Tai buvo Piliakalnis, buvusi MGB agentė Nemezidė ir jų draugas. Išdavystės gėdą mergaitė nuplovė savo krauju. Nuo 1944 metų vasaros Žaliojo Velnio partizanų būrys MGB buvo kaip krislas akyse; emgebistai dėjo labai daug pastangų, stengdamiesi inkorporuoti į rinktinę, vėliau jau ir apygardą kuo gudresnių agentų. Tačiau Žalasis Velnias jiems turėjo „gerą uoslę“, sudarydavo jiems tokias situacijas, kad jie atsiskleisdavo ir tada juos nukenksmindavo. Todėl man didžiausia paslaptimi iki šiol liko, kaip jis galėjo patikėti MGB ir konkrečiai J.Markulio, MGB agento „Erelio“ sukurta legenda, kad partizanams miškuose reikia išlaikyti Lietuvos valstybingumą ir kad jis Vilniuje įkūrė viso Lietuvos partizaninio judėjimo centrą. Tiesą sakant, tai ta legenda buvo patikėjė ir pražuvo nemažai partizanų - skaičiuojama, kad ant judošiaus Markulio sąžinės yra 350 Lietuvos žuvusių partizanų gyvybių, neskaitant tūkstančių suimtųjų. Juo buvo patikėjė ir Danielius Vaitelis-Briedis (Apie tai ne kartą rašėme „Lietuvos Aide“), ir Tauro apygardos vadas Juozas Baltūsis-Žvejas; jo išdavystės gal ir toliau būtų tęsusios, jeigu Juozas Lukša-Skirmantas nebūtų jo demaskavęs. Patikėjo juo ir Žalasis velnias. Kai Didžiosios Kovos apygarda išaugo beveik iki tūkstančio kovotojų Žalasis Velnias paprašė „partizanų Centro“, kad atsiųstų naują vadą, nes jam jau trūksta patyrimo vadovauti tokiam gausiam partizanų būriui. „Centras“ ir atsiuntė buvusį J. Misiūno bendradarbį policijoje. MGB agentą su jau keliais slapyvardžiais kpt. Griežtą, Margį, Gediminą. Žalasis Velnias tapo jo pavaduotoju. Pirmasis Griežto „žygdarbis“, už kurį vėliau jis buvo apdovanotas rusų ordinu, buvo paties Žaliojo Velnio sunaikinimas; jį DKA vadas Griežtas pasiuntė į Vilnių, „į kursus pasimokyti partizaninės kovos taktikos“, o iš tikrųjų tiesiai į MGB rankas. Žalasis Velnias buvo suimtas, išvežtas į Butyrkų kalėjimą į Maskvą ir čia nukankintas. Griežto valia buvo suimti visi A rinktinės vadai: pats vadas Petras Klimavičius-Uosis, I-jo bataliono vadas P. Petkevičius-Dramblis, DKA štabo viršininkas B.Trakimas-Genelis ir daug kitų partizanų. Griežtas vaidino DKA apygardos vadą iki pat galutinio šios apygardos sunaikinimo 1950 metais. Ilgiausiai A rinktinėje išsilaikė 3-jo bataliono 5 partizanai, vadovaujami Vinco Balčiūno-Jupiterio. Įtarę Griežtą išdavyste, jie tyliai pasitraukė iš jo akiračio ir veikė savarankiškai. Žuvo visi 1951 m. gruodžio mėnesį. B rinktinės vyrai po Žaliojo Velnio dingimo ir kelių batalionų vadų suėmimo, bei Griškelių visos šeimos ir jos slėptų partizanų išžudymo, jau neabejojo, kad Griežtas yra išdavikas ir jokių jo nurodymų nepaisė; ataskaitų nedavė, bunkerių dislokacijos vietas pakeitė, veikė savarankiškai. B rinktinėi vadovavo Lietuvos kariuomenės viršila Alfonsas Morkūnas-Plienas, o jo štabo viršininku buvo Juozas Šibaila-Merainis-Diedukas. Griežtui tai buvo iššūkis. Plienui atsakius jam tarnauti vienas po kito žuvo B rinktinės būrių vadai Jonas Juras-Žilvinas, Feliksas Šniras-Tyrūnas, Jonas Župka-Šarūnas, A.Leščius-Šalteknis, bataliono vadas Bronius Jokubauskas-Stiklas. O pats Alfonsas Morkūnas-Plienas ir jo artimiausi bendražygiai buvo intensyviai medžiojamas, nes išdavikas Griežtas gaudavo informaciją iš juo dar tikinčių partizanų. Ir tik 1950 m. lapkričio mėnesio 25 d., kai Plienas buvo nužudytas, o likę gyvi partizanai perėjo į Vyčio apygardą, Griežtas paskelbė, kad Didžiosios Kovos apygarda likviduojama. Už tai jis buvo okupantų iškeltas į aukštybes, apdovanotas keliais medaliais ir ordinais, o koks jo tolesnis likimas neaišku. Tikriausiai ir dabar dirba Arvydo Pociaus saugumo komitete, mat, didžiai sovietų valdžiai nusipelnęs.

Juozas Šibaila-Merainis atstovavo Didžiosios kovos apygardai 1949 m. vasario 16 dieną Lietuvos partizanų vadų suvažiavime Radviliškio rajone Minaičių kaime ir pasirašė 1949 metų Vasario 16-osios Lietuvos Nepriklausomybės deklaraciją, kuri šiandien jau galėtų būti įvertinta, kaip AVE VITA MORITURUS TE SALUTAT... Žuvo jis, apsuptas emgebistų Ramygalos valsčiuje Davyduų kaime, 1953 metų vasario 11 dieną. 1948 metais, kai Lietuvą užplūdo kaip skėriai šimtatūkstantinės enkavedistų ordos Lietuvos partizanai suvokė, kad jokie konfliktai, kurio jie tikėjosi, tarp Rusijos ir Vakarų nebus, ir kad jų kova pereina į kitą dimensiją - tik dvasinės kovos.

Lietuvos Laisvės kovos sąjūdžio Taryba, vadovaujama Jono Žemaičio - Vytauto prisiėmė atsakomybę už vadovavimą politinei ir karinei tautos išlaisvinimo kovai ir 1949 metų Vasario 16-ąją dieną paskelbė „Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos Deklaraciją“, kurią pasirašė visų tada veikusių Lietuvoje partizanų apygardų vadai: LLKS Tarybos Prezidiumo pirmininkas Vytautas ir LLKS Tarybos nariai Faustas, Kardas. Merainis. Naktis, Užpalis, Vanagas ir Žadgaila. (Nijolė Gaškaitė. Pasipriešinimo istorija. 1944-1953 metai. - V.,1997. - P.252-254).

Deklaracijoje partizaninė Lietuvos valdžia paskelbė programines nuostatas Lietuvos ateičiai:

1. Valstybinė Lietuvos santvarka - demokratinė respublika.
2. Suvereninė Lietuvos valdžia priklauso Tautai.
3. Valstybės valdymas vykdomas per laisvais, demokratinius, lygius, slaptus rinkimus išrinktą Seimą ir sudarytą Vyriausybę.
4. Nuo okupacijos pabaigos ligi susirenkant demokratiniam Lietuvos Seimui įstatymų leidžiamąją galią turi Laikinoji tautos taryba.
5. Valstybė garantuoja lygias teises visiems piliečiams, neprasikaltusiems lietuvių Tautos interesams.
6. Komunistų partija, kaip diktatūrinė ir iš esmės priešinga pagrindiniam lietuvių tautos siekimui ir kertiniam Konstitucijos nuostatui - Lietuvos nepriklausomumui, - nelaikoma teisine partija.

7. Asmenys, bolševikinės arba vokiškosios okupacijos metais išdavę Tėvynę bendradarbiavimu su priešu, savo veiksmais ar įtaka pakenkę tautos išsilaisvinimo kovai, susitepę išdavystėmis ir krauju, yra atsakingi prieš Lietuvos teismą.
8. Socialinė globa nėra vien tik atskirų piliečių ar organizacijų reikalas, bet vienas pirmųjų valstybės uždavinių. Ypatingą globą valstybė teikia išsilaisvinimo kovose nukentėjusiems asmenims ir jų šeimoms.
9. Pamatas Teisingumui ir laisve pagrįstam gyvenimui yra krikščioniškosios moralės ir tikrosios demokratijos principų įgyvendinimas ir ... t.t. (Ten pat).

Deklaracijos tekstas liudija, kad ją rašė ir siekė įgyvendinti tikri idealistai. Idealistas negalėjo nesipriešinti svetimųjų smurtui, prievartai ir neteisybei. Tik idealistas ir galėjo parašyti: „Kiekvienas lietuvis šiandien turi būti tautinių idealų karys. Niekas mūsų negali turėti asmeninių pirmenybių prieš visos tautos tikslus ir reikalavimus. Mūsų visų reikalai ir ambicijos turi nusilenkti tautos siekimams. Kas šiuo metu mėgintų savo asmeninius smulkius reikalus iškišti prieš visos tautos didžiuosius reikalus, tas lengvai sulauktų išgamos ir išdaviko vardo, jis būtų paniekintas ir išguitas iš lietuvių tautos tarpo. Kadangi asmeninis, tautinis, valstybinis ir visuomeninis gyvenimas niekad nebuvo ir šiandien nėra tobulai sutvarkytas, tai mes savo darbu ir kova, savo dvasia ir išmintimi turime prisidėti prie jo tvarkymo ir tobulinimo... Prieš bolševikus gali nekovoti tik tas, kuris pats yra niekšas...” (L.Baliukevičius-Dzūkas // Gaškaitė N. Ten pat).

Visi jie žuvo... Ir pasirašę Deklaraciją...Ir ją pasiruošę realizuoti...“Ir gulėjo jie ant gatvės grindinio miestelių aikštėse, ir tik baltos žvaigždės virš jų apšarmojusių galvų iš deimantų pynė vainikus. Ir niekas tada negalvojo, kad jų žūtis taps pačiu ryškiausiu deimantu Tautos gyvasties vainike” (Gaškaitė N. Ten pat, p. 447).

Tad mes, išlikusieji būkime verti jų puoselėtų idealų ir likime jiems ištikimi... Geresnio paminklo didvyriams nebus...

2018-01-30